

Бейшеев Төлөгөн «Педагогика адистигиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөнүн методикасы» – аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына расмий оппоненттин

П И К И Р И

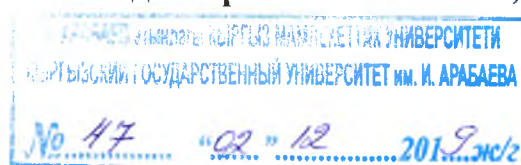
Изденүүчүнүн илимий иши И.Арабаев атындагы КМУнун педагогика факультетиндеги кыргыз жана орус тилдерин окутуунун технологиясы кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси: Мусаева Венера Иноятовна – педагогика илимдеринин доктору, ага илимий кызматкер, И.Арабаев атындагы Кыргыз Мамлекеттик университетинин педагогика факультетинин башталгыч мектепте кыргыз жана орус тилдерин окутуунун технологиясы кафедрасынын профессорунун милдетин аткаруучу.

Келечекте башталгыч класстын мугалими боло турган педагогдук адистигинде окуган студенттерге бүгүнкү күнгө шайкеш келген ар кыл социалдык-коммуникативдик муктаждыктарга, түрдүү турмуштук кырдаалдарга, педагогдук мамилелерге ылайык ар кандай темада кыргызча так, туура, орундуу, адептүү, логикалуу, аргументүү сүйлөшө билүүнүн адептик ыкмаларына окутуу-үйрөтүү маселеси маселелери диссертанттын изилдөөсүндө чагылдырылган.

Диссертация киришүүдөн, үч главадан, корутундудан, библиографиядан жана тиркемелерден турат. Жалпы көлөмү – 191 бет, анын ичиндеги негизги текст – 170 бет, пайдаланган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат.

Иштин киришүүсүндө изилдөөгө алган теманын актуалдуулугу коюлган проблеманын максаты жана милдеттери аныкталган,

изилдөөнүн жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого алынып чыгуучу жоболор тууралуу маалыматтар такталган.

Биринчи глава «Кыргызча кепти байытууда сөздүк менен иштөөнүн илимий-теориялык негиздери» - деп аталап да, эки параграфтан турат.

Биринчи параграф «Башталгыч класстардын кыргыз тили окуу китептерин жана окуу куралдарын алгач негиздеген тунгуч агартуучулардын эмгектерин тарыхый талдоого алуу» - деп аталып, алардын эмгектерине учкай талдоо жасалган.

Экинчи параграф «Сөздүктөрдүн түзүлүү, калыптануу тарыхынан жана сөздүктөрдүн которулушундагы өзгөчөлүктөр» - деп аталып, мында жалпысынан, башталгыч класста кыргыз тили окуу китептеринин жазылыш тарыхындагы тунгуч авторлор, кыргызча кепти байытууда сөздүк менен иштөөнүн илимий-теориялык негиздери, методологиялык маселелери тарыхый-хронологиялык тартипте талдоого алынган.

Экинчи глава «Педагогика адистигиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөө боюнча изилдөөнүн материалдары жана методдору» андагы «Изилдөөнүн материалдары жана методдору» аттуу биринчи параграфтагы бөлүмүндө сабактарда колдонулган ыкмалары, дидактикалык, эстетикалык, теориялык булактары билим берүүдө маанилүү деп эсептелген көз караштары, инновациялык-интерактивдүү окутуу ыкмаларын колдонуу мүмкүнчүлүктөрү жана чеберчиликтери жаңыча окутуу ыкмаларын пайдаланууга тоскоол болгон көрүнүштөр айкындалаган.

Ал эми экинчи параграф «Педагогикалык эксперименттик метод» деп аталып, жүргүзүлгөн тажрыйбада лексикография боюнча педагогика адистигиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөнүн методикасын окутуунун мазмунун, мүмкүн болушунча так аныктоонун теориялык да, практикалык мааниси да зор экендиги толук көрсөтүлүп, сөздүк менен иштөө бир гана кыргыз тилинде кеп байлыгын өстүрбөстөн, дүйнө элдеринин ар түрдүү кептери менен сөз байлыгын көбөйтүп, бөтөн тилдерди да тез, так, даана үйрөнүшүнүн мүмкүнчүлүгү

көрсөтүлгөн. Дагы бир өзгөчөлүгү мындагы эксперименталдык материалдардын берилиши болуп эсептелет. Эксперименталдык байкоодо диссертанттын көп жылдык тажрыйбасы чагылдырылып, анда жогорку окуу жайларында педагогика адистегиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөө методикасынын негиздери, усулдары, анын учурдагы актуалдуу проблемалары, окутуунун жетишкендиктери жөнүндө анализ жасалган. Ошондой эле сөздүк менен иштөөдө студенттердин кыргызча кебин байытуу багытында инновациялык жолдорду өркүндөтүүгө карата кептин лингвистикалык жактан изилдениши, методикалык жактан иштелиши практикалык максатта үйрөтүү жолдору, ошондой эле сөздүк менен иштөөнүн натыйжалуу жолдору, системасы, методикалык ык-жолдору сунуш кылынган. Эксперименталдык байкоого И.Арабаев атындагы КМУнун, К.Тыныстанов атындагы ҮМУнун окутуучулары менен 1-2-курстардын студенттери тартылган.

Үчүнчү глава «Педагогика адистегиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөнүн методикасы» деп аталып, ал беш параграфтан турат. Биринчи параграф «Сөздүктөрдү түзүүдө лингводидактикалык талаптар» деп аталып, бул бөлүмдө лингводидактикалык талаптарды кайсы гана сөздүктүн үстүндө иштөөдө болбосун, сөзсүз түрдө, эске алынуусу зарыл экендиги баса белгиленген, ошондой кыргыз тилин улуту кыргыз эмес тил үйрөнүүчүлөргө үйрөтүүдөгү алардын акустика-артикуляциялык аппараты, тыбыш жасоочу органдары кыргызча кепке, сүйлөөгө анча ылайык келбегендигин эске алуусу зарылдыгы айтылып, нукура кыргызча кепке окутууда эң чоң мааниге ээ кыргыздын **ү, ө, н, к, г, ж** тамгалары көрсөтүлгөн. Экинчи параграф «Махмуд Кашкари («Түрк тилдеринин сөздүгү»), Х.Карасаев, К.К.Юдахин ж.б. сөздүктөрдүн түрлөрү жана типтери» деп аталып, педагогика адистегиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөдө, айрыкча «Дивану лугат-ит түрк» - «Түрк тилдеринин түшүндүрмө сөздүгү» – бул сөздүк тарыхый, маданий, тилдик таберик-мурас катары жеке

кыргыз тили эмес жалпы түрк тилдери, түрк дүйнөсү үчүн табылгыс керемет, рухий-тилдик байлык катары саналары белгиленген. Кыргыз тилинин лексикасы менен фразеологиясы кыргыз тилинин сөздүк байлыгынын курулушунун негизги базасы, ошондуктан фонетикадан баштап лексикага чейин чечүүчү мааниге ээ экендиги көрсөтүлгөн.

Үчүнчү параграф «Кыргызча кепти байытууда сөздүктөрдүн ролу, маани-маңызы жана алардын лексикалык, грамматикалык жактан түзүлүштөрү» деп аталып, педагогика адистигиндеги студенттердин кыргызча кепин байытууда сөздүктөрдүн ролу өтө таасирдүү экени белгиленет. Сөздүктөр сабакта дидактикалык материал катары колдонулганы менен анын маани-маңызы, ролу өтө жогору экендиги көрсөтүлгөн. Акыркы мезгилде студент жаштардын тили жарды, алар кыргыз тилинин оозеки чыгармаларынан баштап, акын-жазуучулардын чыгармаларынын көркөм сөз каражаттарын, алардын тилинин улуу жана күч кубатуу тил экендигин таанып билүүлөрү зарыл болгондугу билгиленген. Ал үчүн жогоруда көрсөтүлгөн Махмуд Кашкаринин эмгектери менен таанышып, ошол сөздөрдүн азыркы күндөгү маани-маңызын издеп, окшош маанилерин чечмелеп, этимологиялык изилдөө жүргүзүү зарыл экендигин баса көрсөтүлгөн.

Кийинки параграф «Кыргызча кепти байытууда кыргыз тили боюнча студенттердин өз алдынча иштеринин мааниси жана анын багыттары» деп аталып, кыргызча кепти байытууда студенттердин өз алдынча иштерин жүргүзүүдө улуу адамдардын айткандарына, элдик макал-лакап, накыл сөздөргө таянуу зарыл экендиги көрсөтүлгөт. Сабакта жана сабактан тышкары окуу тарбия иштерин айкалыштырып, пландаштыруу бирден-бир дидактикалык проблема болгон окутуу менен тарбиялоону биримдикте карап педагогикалык процессте бирге алып баруу зарылдыгы белгиленген. Ал эми **бешинчи параграф** «Студенттердин кыргызча кепин байытууда сөздүктөр менен иштөөнүн жолдору, ыкмалары, формалары жана методдору» деп аталып, бул бөлүмдө тил жандуу процесс катары бир тилден экинчи тилге

сөздөр оошуп кире берген сыяктуу эле кыргыз тили да орус тилинен жана орус тили аркылуу башка чет тилдерден оошуп кирген сөздөр, терминдер менен улам байып, толукталганы белгиленген. Бул багытта окуу куралдар, аудио-видео уга турган жана көрө турган маалыматтар, үн тасмалары, дидактикалык материалдары, окутуунун заманбап технологиялары, инновациялык, интерактивдүү, интеграциялык сабактар, темаларга ылайыкталып же кайрадан түзүү зарылдыгы көрсөтүлгөн.

Главанын мазмунундагы дагы бир өзгөчөлүк мындагы сабактын үлгүсү келтирилгендиги, ар кыл тематикада окуу-сөздүк таблицаларын түзүү боюнча студенттерге өз алдынча чыгармачыл машыгуу иштердин сунушталышы, окуу-сөздүк таблицаларын толтурууну сунушталышы менен айырмаланат. Кыргызча кепти байытуу максатында студенттерди сөздүк менен иштетүүдө эпидоскопту, диаскопту, магнитофонду, диафильди пайдалануу сунушталган.

Корутундуда изилөөнүн негизги натыйжалары чыгарылып, практикалык сунуштар берилген. Бул көйгөй боюнча иштелүүчү келечектүү иштердин багыттары сунушталган.

Педагогика адистигиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөнүн методикасында студенттердин оозеки кебин өнүктүрүүнүн лингвистикалык негиздери, алардын коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүдө сөздүк менен иштөөнүн өзгөчөлүгү, карым-катышы, педагогикалык шарттары, иштөөнүн формалары, каражаттары жана ык-жолдорун үйрөтүү аркылуу студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөнүн каражаттары комплекстүү иштелип чыгып, колдонууга сунушталышы диссертанттын илимий ишинин жаңылыгы катарында белгилөөгө болот.

Жалпысынан алганда, диссертациянын мазмуну, сүйлөмдөрү сапаттуу жана так. Иштин натыйжалары ЖОЖдордун практикасында колдонууга болот, ошону менен бирге студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк

менен өнүктүрүүнүн лингвистикалык негиздери коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүдө практикалык мааниси бар

Диссертациялык иштин жалпы сапатын, мазмунун жана анын жабдылышын дагы жакшыртуу үчүн изденүүчү төмөнкүлөргө көңүл буруп, айрым оңдөө, толуктоо иштерин жүргүзүүсүн каалар элек:

- Диссертацияда орфографиялык, пунктуациялык, стилдик, техникалык каталар кездешет (3, 6, 14, 24, 56, 75, 154);
- диссертацияны техникалык жактан жасалгалоо кемчиликтери бар;

Бул пайдаланган адабияттардын тизмесин көрсөтүүдө кезигет, мисалы: айрым илимий иштин кайсы басмадан чыкканы, анын канча беттен тургандыгы ж.б.

- авторефераттагы чагылдырылган эмгектерди кайрадан карап чыгуу;
- изилдөөнүн жыйынтыктарын жарыялоону улантуу.

Албетте, бул пикир-сунуштардын көпчүлүгү каалоо ниетинде айтылып, иштин жалпы мазмунуна таасирин тийгизбейт.

Т.Бейшеевдин «Педагогика адистигиндеги студенттердин кыргызча кебин байытууда сөздүк менен иштөөнүн методикасы» – аттуу диссертациялык иши жана анын авторефераты Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялоо комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби» жөнүндөгү жобонун 10-пунктунун талаптарына ылайык иштелип чыккан эмгек болуп саналат. Изилдөөнүн автору Бейшеев Төлөгөн аталган адистик боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу. Изилдөөнүн жыйынтыктанатыйжалары окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз тили) адистигине туура келет. Бейшеев Төлөгөн педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент: Педагогика илимдеринин кандидаты, доценттинин милдетин аткаруучу А. М. Исраилова

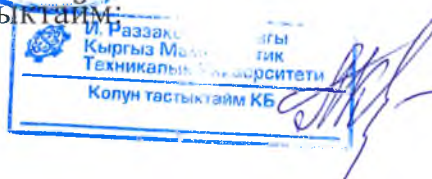
Расмий оппонент: Исраилова Акдаиа Маматалиевна – педагогика илимдеринин кандидаты, доценттин м.а., И. Раззаков атындагы Кыргыз Мамлекеттик Техникалык Университетинин Кыргыз тили кафедрасынын доцентинин м.а.

Педагогика илимдеринин кандидаты, доцентинин м.а.

А.М.Исраилованын колун тастыктайм:

И.Раззаков атындагы КМТУ

кадрлар бөлүм башчысы

*Дата поступления
отзыва в ДС Д13.18.580*

30.11.2019г

У. икр. : Д.А. Оссурбаева Д.К.